

1. ΟΙ ΧΑΜΕΝΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μέσο: ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

Ημ. Έκδοσης: . . . 21/07/2024 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 21/07/2024

Σελίδα: 1

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
Οι χαμένες
ευκαιρίες
της ανάπτυξης και
η περιπέτεια του
κοινωνικού κράτους

Σελ. 22

1. ΟΙ ΧΑΜΕΝΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μέσο: ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

Ημ. Έκδοσης: . . . 21/07/2024 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 21/07/2024

Σελίδα: 22

1974-2024
ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ
ΕΝΑΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

50 χρόνια ανάπτυξης με χαμένες ευκαιρίες

Του ΝΙΚΟΥ ΒΕΤΤΑ

Στις πέντε δεκαετίες από όταν επανήλθε η δημοκρατία, η οικονομία στη χώρα μας πρόδωσε. Τα εισοδήματα μεγέθυνθηκαν, οι μεγάλες ανισότητες μειώθηκαν, η αξία των περιουσιών αυξήθηκε, οι υποδομές βελτιώθηκαν, όπως και οι υπηρεσίες υγείας και εκπαίδευσης. Μισός αιώνας είναι βέβαια μακρύς χρόνος και το παράδοξο θα ήταν να μην είχε υπάρξει πρόοδος, ιδίως όταν η δυναμική ανάπτυξης στην παγκόσμια οικονομία ήταν θετική και συχνά ισχυρή. Ακόμη και αν οι επιλογές διέφεραν διαχρονικά, έχει σημασία να επισημανθούν συστηματικές επιτυχίες και αποτυχίες, ιδίως για να εκτιμηθούν οι επόμενες προοπτικές και προκλήσεις.

Αρχικά, υπάρχει θετική επίδραση της παγκόσμιας οικονομίας. Μετά τις πετρελαϊκές κρίσεις και τον πληθωρισμό στις αρχές της δεκαετίας του '80, η μεγέθυνση στράφηκε από τεχνολογική πρόοδο, με διάχυση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και εφαρμογών τους, την ενσωμάτωση δυναμικών περιοχών στην παγκόσμια οικονομία (ιδίως της Ασίας και την ανατολικού μίλου και την αύξηση του παγκόσμιου εμπορίου σε ένα σταθερό γεωπολιτικό περιβάλλον. Στην Ευρώπη, η ανάπτυξη ενισχύθηκε και από πολιτικές ενοποιήσεις. Παρά τις επιμέρους οπισθοχωρήσεις, η ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας τον τελευταίο μισό αιώνα ήταν ισχυρή.

Για την Ελλάδα, υπήρξε διπλή θετική επίδραση, τόσο από την ανάπτυξη των άλλων οικονομιών όσο και από την ενσωμάτωση στους ευρωπαϊκούς θεσμικούς, αρχικά στην ΕΟΚ, στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ευρωζώνη. Η ενίσχυση της σταθερότητας έφερε και υψηλότερη χρηματοδότηση από το εξωτερικό, ιδίως επίσημες μεταβιβάσεις από ευρωπαϊκά ταμεία και διευρυμένο δημόσιο δανεισμό. Ταυτόχρονα, όμως, η οικονομία αναπτύχθηκε κυρίως με αύξηση της ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης, κατεύθυνσης των αποταμιεύσεων στα ακίνητα και λιγότερο με επεν-

δύσεις που οδηγούσαν σε εξαγωγές. Σημαντικοί κλάδοι, στη μεταποίηση και γενικότερα σε διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά, υποχώρησαν. Αν συγκρίνει κανείς την ανάπτυξη στο ίδιο διάστημα στις άλλες ευρωπαϊκές οικονομίες, η δική μας εμφάνισε υστερήση συγκριτικά με σχεδόν όλες τις άλλες.

Η εικόνα, λοιπόν, είναι μεικτή. Πρόοδος σε πολλούς τομείς και μεγέθυνση, αλλά χαμηλότερη από τις περισσότερες χώρες και με ποιοτικά χαρακτηριστικά που δεν διασφαλίζουν μια ισχυρή τροχιά ανάπτυξης μελλοντικά. Ασφαλώς, δεν ήταν όλες οι περιόδους ίδιες, αλλά τα χρόνια από την υιοθέτηση του ευρώ έως το ξέσπασμα της κρίσης κρέους είναι καθρέφτης των βασικών τάσεων. Υπήρξε σημαντική δημοσιονομική προσαρμογή για να επεξευχθεί η είσοδος στην Ευρωζώνη, όμως η μεγάλη εισοδηματική πόρνη που ακολούθησε δεν συνοδεύθηκε από επαρκή αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας εξοστρεφών κλάδων. Τα εισοδήματα τότε αυξήθηκαν, αλλά όχι με διατηρήσιμο τρόπο.

Η εξέλιξη της κρίσης κρέους

Η εικόνα είναι μεικτή. Πρόοδος σε πολλούς τομείς και μεγέθυνση, αλλά χαμηλότερη από τις περισσότερες χώρες και με ποιοτικά χαρακτηριστικά που δεν διασφαλίζουν μια ισχυρή τροχιά ανάπτυξης μελλοντικά.

είναι επίσης χαρακτηριστική. Είχε διπλάσια διάρκεια και βάθος από ό,τι σε άλλες χώρες της περιφέρειας της Ευρωζώνης. Εκτός από τρία προγράμματα επί 8 χρόνια, προκλήθηκε κλείσιμο τραπεζών και έλεγχος κεφάλαιων κίνησης για 4 χρόνια, ενώ η επενδυτική βαθμίδα χάθηκε για 13 χρόνια. Βέβαια,

έφταζε πως υπήρχε όχι μόνο υψηλό δημόσιο κρέος, αλλά και βαθιά δίδυμα ελλείμματα, δημοσιονομικό και εξωτερικού τομέα. Όμως, ήταν η ακραία αβεβαιότητα και η έλλειψη καθαράς κατεύθυνσης που επιβάρυναν την κατάσταση, μετέφεραν μεγαλύτερο μέρος της αναγκαστικής προσαρμογής από τις μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις στη λιτότητα και οδήγησαν σε μαζική αποεπένδυση και φυγή ανθρώπων, εξέλιξη που υποσχάται τις προοπτικές ανάπτυξης και σήμερα.

Στη βάση των επιδόσεων της οικονομίας είναι οι άνθρωποι, η εκπαίδευσή τους και η τεχνολογία. Πληθυσμιακά η χώρα μεγέθυνθηκε στις πρώτες τρεις δεκαετίες από τη Μεταπολίτευση, για να υποχωρήσει σημαντικά την τελευταία. Προέκυψε, ενδιάμεσα, ισχυρή μετανάστευση από χώρες της πρώην Ανατολικής Ευρώπης, που ενίσχυσε την παραγωγή. Αυτό αντιστράφηκε απότομα από την αρχή της κρίσης. Παρόλ'αυτα, το αρνητικό ισοζύγιο γεννήσεων και θανάτων αυξάνει τη γήρανση. Η τάση συγκέντρωσης στα αστικά κέντρα και ιδίως στην Αθή-

να δημιουργεί προβλήματα στα ίδια και στην περιφέρεια. Συναμικά, οι δημογραφικές τάσεις πλέον αποτελούν επιβαρυντικό παράγοντα. Σίγουρα, η χώρα δεν κατάφερε να αναδειχθεί σε κέντρο της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής της που θα προσελκύει δυναμικούς ανθρώπους και θα τους ενσωματώνει.

Στην εκπαίδευση, υπήρξε διαχρονικά μεγάλη αύξηση των δαπανών, δημόσιων και ιδιωτικών, και της πρόσβασης των νέων γενεών στα διάφορα επίπεδα της. Αρχικά με ενίσχυση της υποκρωτικής εκπαίδευσης και ύστερα με συστηματική αύξηση της ανώτερης και ιδίως της πανεπιστημιακής. Έτσι, το ποσοστό των Ελλήνων με πτυχία και μεταπτυχιακούς τίτλους συνέκλινε στους ευρωπαϊκούς μέσους όρους. Ποιοτικά όμως παρατηρείται απόκλιση από την υπόλοιπη Ευρώπη. Το σύστημα μας είναι υπερβολικά φορμαλιστικό, δεν προσφέρει ουσιαστικές επιλογές, ούτε ενισχύει τη δημιουργικότητα των νέων.

Τέλος, η αβεθής σχέση της εκπαίδευσης με την οικονομία και η υστερήσει σε μακροχρόνιες παραγωγικές επενδύσεις είναι οι βασικοί λόγοι που η παραγωγή δεν ενσωματώνει τεχνολογία επαρκώς. Μεγάλο μέρος της επιχειρηματικότητας και της εργασίας βρίσκεται σε τομείς με χαμηλή παραγωγικότητα, έλλειψη ανταγωνισμού ή στην άτυπη οικονομία ώστε να παρακαμφθούν ρυθμίσεις και κανόνες. Έτσι, ακόμη και σε περιόδους ισχυρής ανάπτυξης, αυτή μόνο σε μικρό βαθμό έγινε με δημιουργία υψηλής αξίας. Ως αποτέλεσμα, στο σύνολο της περιόδου οι καινοτομικές ή ξένες επενδύσεις ήταν λίγες και η αμοιβή της εργασίας χαμηλή. Η αποτελεσματικότερη ενσωμάτωση καινοτομίας και προσέλκυσης επενδύσεων και ανθρώπων, μέσα σε ένα σταθερό και απλό θεσμικό πλαίσιο, είναι η μεγάλη πρόκληση για την οικονομία στο επόμενο διάστημα.

Ο κ. Νίκος Βέττα είναι γενικός διευθυντής ΙΟΒΕ και καθηγητής Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Στο εργοτάξιο, κάπου στην Αθήνα την περίοδο της οικονομικής κρίσης, ο χρόνος μοιάζει να έχει «παγωσει». Δεκαετίες νωρίτερα, στα πρώτα βήματα της Μεταπολίτευσης η Ελλάδα, βιώνοντας τη θετική επίδραση της παγκόσμιας οικονομίας, αναπτύχθηκε κυρίως με αύξηση της ιδιωτικής και δημόσιας κατανάλωσης, της κατεύθυνσης των αποταμιεύσεων στα ακίνητα και λιγότερο με επενδύσεις που οδηγούσαν σε εξαγωγές.

ALP PHOTO / TRANSLASSTORANS

1. ΟΙ ΧΑΜΕΝΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Μέσο: ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

Ημ. Έκδοσης: . . . 21/07/2024 Ημ. Αποδελτίωσης: . . . 21/07/2024

Σελίδα: 22

Η περιπέτεια του κοινωνικού κράτους

Του ΜΑΝΟΥ ΜΑΤΖΑΓΓΑΝΗ

Το 1974 οι συνταγματάρχες αποχώρησαν από την εξουσία αφήνοντας πίσω τους μια κοινωνία με μεγάλες ανισότητες μεταξύ πλουσίων και φτωχών και ένα κράτος πρόνοιας κατακεραματισμένο και άπιστο. Η έκρηξη των μαζικών διεκδικήσεων που ακολούθησε εγκαίνιασε μια περίοδο επέκτασης του κοινωνικού κράτους. Η ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ το 1980 ερμηνεύθηκε ως εγγύηση πολιτικής σταθερότητας και νομιμοποίησης τις προσδοκίες για αποδοχές και παροχές συγκρίσιμες με αυτές των άλλων Ευρωπαίων.

Μετά τη νίκη του ΠΑΣΟΚ στις εκλογές του 1981, η κοινωνική δαπάνη απογειώθηκε. Χωρίς αμφιβολία, η επέκταση της κοινωνικής προστασίας ανέβασε το βιοτικό επίπεδο εκατομμυρίων Ελλήνων. Όμως πολλές από τις νέες παροχές ήταν χαριστικές, δημιουργούσαν νέες ανισότητες ή αναπαρήγαν ήδη υπάρχουσες. Επιπλέον, η απογείωση της κοινωνικής δαπάνης έγινε σε συνθήκες οικονομικής επιβράδυνσης. Ο ρυθμός ανάπτυξης έπεσε σε 0,7% το 1981-1990, από 3,0% το 1974-1980 (ήταν 7,8% το 1953-1973). Η ανισότητα και η (σχετική) φτώχεια υποχώρησαν μεταξύ 1974 και 1982, ενώ στη συνέχεια αυξήθηκαν ελαφρά.

Η σύντομη διακυβέρνηση της χώρας από τη Ν.Δ. (1990-1993) σηματοδοτήθηκε από την πρώτη σοβαρή απόπειρα μεταρρύθμισης του ασφαλιστικού. Εξαιτίας και των σφοδρών αντιδράσεων, ο ν. 2084/1992 μετέφερε το βάρος της προσαρμογής στους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας, επιτρέποντας στους ήδη ασφαλισμένους να διατηρήσουν τα προνόμιά τους. Η κοινωνική δαπάνη συκρατήθηκε, όμως η φτώχεια και η ανισότητα έπεσαν μεταξύ 1988 και 1994.

Η συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση συνέβαλε στη φθορά της κυβέρνησης της Ν.Δ. Το ΠΑΣΟΚ επέστρεψε στην εξουσία το 1993 και κέρδισε τις εκλογές του 1996 υπό νέα ηγεσία. Η μεταρρύθμιση των συντάξεων ήταν προτεραιότητα για τη νέα κυβέρνηση, αλλά οι αντιδράσεις που προκάλεσε η δημοσίευση της «έκθεσης Σπράου» το 1997 ανέβηκαν κάθε νομοθετική πρωτοβουλία μέχρι το τέλος της τετραετίας. Οι «προτάσεις Γιαννίτση» (2001) κινήθηκαν στο πλαίσιο ενός πιο νοικοκυρεμένου και λιγότερο ανομοιογενούς συστήματος συντάξεων, όμως η σφοδρότητα των διαμαρτυριών υποχρέωσε σε αναδιπλώση. Η συνθηκολόγηση στις διεκδικήσεις των συνδικάτων απέτυχε να αντιμετωπίσει τα ελλείμματα και τις αδικίες του ασφαλιστικού (αλλά και να συ-

γκρατήσει την εκλογική φθορά του κυβερνώντος κόμματος). Με φόντο την επιτάχυνση του ρυθμού ανάπτυξης (3,5% το 1996-2000 και 4,5% το 2000-2004), η κοινωνική δαπάνη ξεπέρασε το 20% του ΑΕΠ. Η ανισότητα και η φτώχεια έπεσαν σημαντικά.

Η περίοδος διακυβέρνησης της χώρας από τη Ν.Δ. που ακολούθησε (2004-2009) χαρακτηρίστηκε από αναβολή της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης, διευρυνση των πολυτεχνικών επιδομάτων σε οικογένειες με τρία παιδιά, περαιτέρω αύξηση της κοινωνικής δαπάνης και διόγκωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Όσο για την ανισότητα και τη φτώχεια, δεν παρουσιάσαν αξιόλογη μεταβολή.

Το 2009, το κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα συνέκλινε ποσοτικά στον ευρωπαϊκό κανόνα. Ποιοτικά όμως όχι. Παρά την άνετη χρηματοδότηση, παρέμενε αναποτελεσματικό: με έναν υπερσπάταλο τομέα υγείας, σύστημα συντάξεων άδικο και χρεοκοπημένο, επιδομα ανεργίας που σύντομα έμελλε να αποδειχθούν δομικά ανεπαρκή, με κοινωνικές υπηρεσίες υπανάπτυκτες, χωρίς προγράμματα στήριξης του εισοδήματος των φτωχών. Το ξέσπασμα της κρίσης βρήκε εντελώς απροετοίμητο αυτό το κάπως ασυνάρτητο, θεσμικά καθυστερημένο σύστημα

“
Κανένα σύστημα παροχών δεν μπορεί να αντιμειώσει τη φτώχεια όσο υπερβολικά πολλές γυναίκες και πολλοί νέοι δεν εργάζονται και όσο οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται είναι υπερβολικά επισφαλείς ή/και πληρώνουν απειροελάχιστα.”

κοινωνικής προστασίας. Όσα επακολούθησαν ήταν το θλιβερό χρονικό μιας προαναγγελθείσας αποτυχίας. Ενώ η κρίση αύξησε τη «ζήτηση» για κοινωνική προστασία, η λιτότητα περιορίζει τους διαθέσιμους πόρους και μειώνει την «προσφορά» κοινωνικής προστασίας.

Όμως, τα μέτρα των μνημονίων δεν περιείχαν μόνο περιοχές, ούτε ήταν όλες οι περιοχές «κοινωνικά ανάληπτες». Η ενοποίηση των κανόνων και η καταπολέμηση της σπατάλης στις συντάξεις και στην υγεία,

παρά τις κάποιες υπερβολές, υπήρξαν υπερώριμα μέτρα εξογίανσης. Επίσης, έγιναν αξιόλογα βήματα ενδυνάμωσης του κοινωνικού δικτύου ασφαλείας (με σημαντικούς σταθμούς τη θεσμοθέτηση ενιαίου επιδόματος στήριξης τέκνων το 2013 και ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος το 2017), αν και υπερβολικά αργά για να προλάβουν τη γενικευμένη αίσθηση ότι το κράτος απουσίαζε τη στιγμή ακριβώς που οι πολίτες το χρειάζονταν περισσότερο παρά ποτέ, γεγονός που συνέβαλε στην πτώση της εμπιστοσύνης στους θεσμούς της δημοκρατικής πολιτείας. Τέλος, εμφανίστηκαν σημαντικά κενά προστασίας (με σπουδαιότερα τα εμπόδια πρόσβασης στις παροχές υγείας και την ελλειμματική εισοδηματική στήριξη των ανέργων).

Η διακυβέρνηση της Ν.Δ. από το 2019 δεν έφερε σοβαρές αλλαγές, με την εξίρεση του «επλώματος» των μέτρων ενοποίησης και βιωσιμότητας του συστήματος συντάξεων στα οποία είχαν επιμείνει οι δανειστής. Η επαναφορά (επί το ευνοϊκότερο) του παλαιού συστήματος κοινωνικών εισοδημάτων για τους ελεύθερους επαγγελματίες και τους αγρότες, οι οποίοι πλέον πληρώνουν στο κράτος ό,τι έχουν ευχαρίστηση, είναι το σοβαρότερο απόστημα της σημερινής κυβέρνησης στο πεδίο της

κοινωνικής πολιτικής. Αντίθετα, αξιόλογο βήμα εξογοποίησης των κοινωνικών δικτύων προς όφελος των νεότερων γενεών συνιστά η θεσμοθέτηση επικουρικής κεφαλαιοποιητικής ασφάλισης, υποχρεωτικής για τους νέους ασφαλισμένους. Κατά τα άλλα, εκκρεμεί η κάλυψη των κενών κοινωνικής προστασίας, ιδίως στην περίθαλψη.

Όμως, το κρισιμότερο πρόβλημα σήμερα είναι «προδανειστικής» φύσης: κανένα σύστημα παροχών δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τη φτώχεια όσο υπερβολικά πολλές γυναίκες και πολλοί νέοι δεν εργάζονται και όσο οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται είναι υπερβολικά επισφαλείς ή/και πληρώνουν απειροελάχιστα χαμηλές αποδοχές. Παρά τις διακηρύξεις, η αναβάθμιση του παραγωγικού μοντέλου είναι ακόμη ζητούμενο – και αυτή απαιτεί ένα κοινωνικό κράτος που σπενδύει στο ανθρώπινο κεφάλαιο και στις δεξιότητες των εργαζομένων και των ανέργων και τους διευκολύνει να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.

Ο κ. Μάνος Ματζαγγάνης είναι καθηγητής Δημόσιας Οικονομικής στο Πολυτεχνείο του Μιλάνου και επικεφαλής του Παρατηρητηρίου Ελληνικής και Ευρωπαϊκής Οικονομίας του ΕΛΙΑΜΕΠ.